

УДК.378.14(477)

А.М. Корівчак,
викладач, Економіко-
технологічний технікум
Херсонського національного
технічного університету
e-mail: anaida71@ukr.net

ПСИХО-ЕМОЦІЙНІ ТИПИ ПОВЕДІНКИ ВИКЛАДАЧІВ ПРИ СПІЛКУВАННІ ЗІ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ

А.М. Корівчак. Психоемоційні типи поведінки викладачів при спілкуванні зі студентською молоддю. У статті розглядаються психоемоційні типи поведінки викладачів при спілкуванні зі студентською молоддю. Стаття містить інформацію про гуманізацію навчання, а саме, спілкування викладача і студентів як партнерів, об'єднаних спільними цілями діяльності.

A.M. Korivchak. Psychoemotional behaviors of teachers in dealing with students. The article deals with psychoemotional types of teacher's behavior during the communication with students. The article contains information on humanization of educational process, specifically teacher's communication with students as partners, united by common activity goals.

Вступ. В наш час, в умовах гуманізації і демократизації суспільства, відбуваються процеси перетворення і оновлення системи вищої освіти. Поступово система освіти, відмовляючись від установки на репродуктивне відтворення знань, орієнтується на розвиток особистості студента, створення для нього можливостей займати суб'єктну позицію в навчальному процесі, пізнавати світ, вступаючи з ним в діалог. У діалог повинна вступати особистість, що володіє діалектикою і мистецтвом відстоювати свою точку зору, відповідальна за актуалізацію своєї потенційності і самобутності, здатна оперативно поповнювати запас своїх знань шляхом звернення до засобів інформації. Найважливішою умовою становлення такої особистості є підготовка майбутніх фахівців з розвиненим творчим потенціалом спілкування, здібністю до встановлення професійних і особистих контактів. Особливе значення в цьому контексті набуває організація продуктивної взаємодії викладача і студентів у вищому навчальному закладі в процесі навчання на основі діалогу.

Педагогічне спілкування з молоддю – це творчий процес, що викликає до життя безліч непередбачуваних ситуацій взаємодії. Тому, будь-який акт стосунків зі студентом є рішенням творчого завдання.

Матеріал і результати дослідження. Педагогічне спілкування – це взаємодія суб'єктів, у якому відбувається обмін раціональною й емоційною інформацією, діяльністю, досвідом, знаннями, навичками і вміннями, і навіть результатами діяльності.

Виділяють чотири види спілкування:

1. Соціально-орієнтоване спілкування (лекція, доповідь, ораторська мова, телевиступ).

2. Групове предметно-орієнтоване спілкування. Тут на першому місці виробничі відносини. Мета такого спілкування – організація колективної взаємодії.

3. Особистісно-орієнтоване спілкування – це спілкування один з одним.

4. Психологічні взаємовідносини.

Розрізняють п'ять рівнів спілкування:

- ритуальний рівень (вітання, прощання),
- інформаційний рівень (вміння висловлюватися і розуміти те, що кажуть),

- дискусійний рівень (вміння відстояти свою думку),

- діловий рівень,

- сповідальний рівень.

Ділове спілкування – це високий рівень, а сповідальний – найвищий, це рівень висловлювання емоцій, тобто, коли людина входить у спілкування, щоб продемонструвати свої почуття. Вочевидь, що викладачі, представлені вище третьої та четвертої групи, досить компетентні у сфері педагогічного спілкування, і знають, що і де сказати чи промовчати. Але й найталановитіший педагог не зможе домогтися успіху, якщо розраховує лише на себе і свій вплив на кожного окремо, не враховуючи ролі всього колективу, взаємовпливу друг на друга.

Стилі педагогічного спілкування:

1. Спілкування з урахуванням високих професійних здібностей педагога. Про таких кажуть: «За ним діти буквально слідом ходять!»

2. Спілкування з урахуванням дружнього ставлення. Педагог виконує роль наставника, старшого товариша, учасника спільної навчальної діяльності. Однак, при цьому слід уникати панібратства. Особливо це стосується молодих педагогів, котрі не хочуть потрапити до конфліктної ситуації.

3. Спілкування-відстань належить до поширених типів педагогічного спілкування. Тут у відносинах постійно простежується дистанція в усіх галузях: у навчанні – із посиланням на авторитет і вчений ступінь, у позакласний час – із посиланням на життєвий досвід минулого і вік. Такий

стиль формує дистанційні відносини «вчитель – студенти» і цього необхідно уникати. Але це не означає, що студенти повинні сприймати викладача як однолітка.

4. Спілкування-відсторонення, негативна форма спілкування, антигуманна, яка висвітлює педагогічну неспроможність викладача, який вдається щодо цього стилю.

5. Спілкування-загравання, притаманне молодим викладачам, які прагнуть до популярності. Таке спілкування забезпечує лише помилковий, дешевий авторитет.

Найчастіше в педагогічній практиці спостерігається поєднання стилів у тій чи іншій пропорції, коли домінує один з них.

Вищий навчальний заклад відрізняється від школи вмістом навчання і виховання, зміною їх форм. Основна функція вищого навчального закладу – формування особистості фахівця. Цій меті має бути підпорядковане спілкування викладачів і студентів. Система педагогічного спілкування в технікумі в ланці «викладач – студент» якісно відрізняється від шкільного самим фактом їх приєднання до конкретної професії, а це значною мірою сприяє зняттю вікового бар'єру.

Головне завдання викладача вищого навчального закладу – розкриття особистості, що навчається – вирішується в ході його спілкування зі студентом. Тому, в поняття “Професійний педагог” входить не лише знання конкретного предмету, але й педагогічна майстерність, тобто уміння увійти до контакту із студентом, зацікавити його, виховати потрібні якості, перетворити студента з об'єкту навчання в суб'єкт навчання.

Багато що тут залежить від особистісних здібностей викладача, його педагогічної інтуїції. Але, навіть володіючи викладацьким талантом, потрібно обов'язково вчитися педагогічному спілкуванню. Це дозволить викладачеві рефлектувати, а значить – аналізувати власні дії, розуміти студентів, встановлювати з ними контакт, адекватно реагувати на їх дії.

Можна виділити чотири основні ознаки педагогічного спілкування у технікумі:

1. Професійне спілкування викладача зі студентами під час занять й "поза занять", з викладачами у педагогічному колективі.

2. Педагогічне спілкування має певні педагогічні функції і спрямоване (коли воно повноцінне) на створення сприятливого клімату.

3. Психологічна оптимізація навчальної діяльності. Завдання викладача – створення у аудиторії (але тільки у ній) такого емоційного клімату, який стимулював би виникнення оптимальних взаємовідносин для найкращого розвитку мотивації студентів.

4. Психологічна оптимізація відносин між самими педагогами, педагогами і студентами і у середині студентських груп.

Умовно виділяють чотири групи викладачів з погляду інтенсивності їх спілкування зі студентами:

перша група – спілкування обмежує вузькими рамками ділових питань (навчання, дисципліна) і не прагне до ближчого спілкування (про життя, щастя, працю тощо);

друга група – явно прагне до близького спілкування, але не досягає його за різних причин (вже не має часу, студенти не прихильні до цих викладачів, оскільки вони стають в позу ментора, або не вміють берегти довіреною їм таємницю, або не викликають симпатії студентів);

третья група – з повагою ставиться до студентів, користується їх довірою та симпатією, але з різних причин спілкування з ними не має регулярного характеру. Однак, в тих випадках, коли у студентів виникають труднощі, вони йдуть до цього викладача і спілкуються на довірчому і відвертому рівні;

четверта група – постійно спілкується зі студентами, причому спілкування виходить за межі повсякденних наставницьких обов'язків і вирізняється високим рівнем довіри і інтенсивності.

Викладачі в студентах оцінюють насамперед інтелектуальні якості і менше особистісні. При цьому повнота, адекватність, обґрунтованість оцінок викладачами студентів залежить від рівня їх педагогічної майстерності і спрямованості на педагогічну роботу.

Відомо, що відношення до викладача студент переносить на предмет, що вивчається. При цьому реноме педагога, що склалося, зростає у край повільно, роками, хоча втратити його можна за один семестр. Ось чому у край важлива для викладача його педагогічна культура, конструктивні, організаторські і комунікативні уміння.

Людині властиве прагнення до неформального спілкування, наповненого особистим сенсом. Воно не завжди вдається – багато що залежить від бажання зрозуміти партнера, концентруватися на ньому, а також від техніки спілкування (прийомів встановлення контакту, комунікативних умінь). Професійній діяльності викладача зазвичай властиво поєднання формального і неформального спілкування.

Викладач повинен постійно шукати (і знаходити) оптимум психологічної дистанції. На межу формальності – неформальності спілкування впливає і форма звернення викладача до студента. Звернення до студента на ім'я зазвичай зрушує спілкування до неформального, хоча при щирій зацікавленості викладача в справах студента звернення до нього за прізвищем також не є перешкодою.

Звернення до студента на “ти” допустиме лише за умови довірливих стосунків; до цього удаються, без шкоди для контактів, літні викладачі; необхідною умовою в такому разі є гарантія, що у студента навіть думки не з'являться, що викладач прагне таким зверненням підкреслити різницю в службовому положенні, ієрархію викладача і студента в сенсі місця на соціальних сходах. Провідні педагоги впевнені, що студентів слід завжди говорити “Ви”. Звернення до студентів на “ти” з боку працівників деканату, адміністративних служб повинно бути повністю виключено.

Важливу роль в процесі спілкування грає установка – програма поведінки особи, готовність діяти певним чином, у відповідь на ситуацію. Викладач за відношенням студентів до навчання, за певними рисами їх характеру, за зовнішніми ознаками виробляє такого роду установки і потім нерідко “дозволяє собі діяти” відповідно до них (інколи – стереотипно, наполегливо, не вважаючи потрібним коректувати їх при зміні поведінки і дій студента, і навіть при виявленні помилковості думки про нього). Установка викладача по відношенню до студента може бути негативною і позитивною.

В разі негативної установки (по відношенню до слабого студента) йому надається менше часу на відповідь (“все одно не відповідь”); при невірній спрямованості відповіді – питання не повторюється і не уточнюється (“все одно не зрозуміє”); не дається і якого-небудь орієнтування. Викладач частіше сварить студента за неправильну відповідь, ніж хвалить за правильну; слабкому студентіві приділяється значно менше уваги на заняттях.

В разі позитивної установки (по відношенню до сильного студента) можлива позитивна оцінка не зовсім вірної його відповіді; на заняттях в групі сильним студентам приділяється непропорційно багато уваги.

В обох випадках відношення викладача до студента – вибіркоче, значить, не цілком об'єктивне. З цієї причини слабкі студенти рідше (за дослідженнями – приблизно вчетверо) звертаються до викладача, ніж сильні. Вибіркова поведінка, особливо, якщо викладач не маскує її (а буває, і не вважає потрібним маскувати), розшаровує колектив студентів і нерідко сприймається ними як не справедлива. Це – “прокол” в професійній діяльності педагога. Підкреслимо, що вибіркова поведінка викладача часто тонко відчувається студентами і в тих випадках, коли викладач всіляко прагне її замаскувати.

Встановленню доброзичливих стосунків сприяє емпатія (співпереживання). На підтвердження ролі емпатії: за стереженнями провідних педагогів, студенти більш всього цінують в лекторіві:

- 1) зацікавленість в успіхах студентів;

- 2) педагогічна майстерність;
- 3) ерудиція, знання предмету.

Викладач в процесі повсякденного спілкування зі студентами покликаний показувати приклад доброзичливості, гуманізму, справжньої моральності, високої культури поведінки, а в той же час вимогливості і принциповості.

На жаль, у практиці роботи ВНЗ до кінця не зжиті факти прояву грубого відношення окремих викладачів до студентів. Підготовка сучасного фахівця не має нічого спільного з діями, що принижують особистість, що ображають студента. Педагогічний такт – один з найважливіших компонентів педагогічної майстерності, регулювальник поведінки викладача, вихователя, наставника.

Забезпечення правильного стилю спілкування педагога можна досягти за допомогою комунікативних умінь, а саме:

- так зване «читанням за обличчям»;
- розуміння, тобто адекватне моделювання особистості студента, його психічного стану за зовнішніми ознаками;
- уміння «подавати себе» в спілкуванні зі студентами;
- уміння оптимально будувати власне мовлення в психологічному плані, тобто уміння мовного спілкування, мовного і немовного контакту зі студентами.

Якщо узагальнити перелічені вище комунікативні уміння, які педагогу необхідно розвивати в собі, то можна зробити наступні висновки.

Комунікативна поведінка педагога, заснована на його коректності, вимогливості до себе й учнів, стимулює пізнавальний інтерес, мотивацію процесу навчання. Продуктивна комунікативна поведінка педагога припускає використання таких комунікативних прийомів, як прояв віри в можливість того, хто вчиться («По-моєму, Вам не потрібна моя допомога»; «Ви самі прекрасно справляєтеся»); позитивне висловлювання власної засмученості у разі невдачі того, хто вчиться («Як же так? Напевно, це вийшло випадково. Давайте з'ясуємо причини») та ін.

Висновки. Практично всі значущі здібності до педагогічної діяльності пов'язані з процесом ефективного спілкування, оскільки провідною ланкою виступає комунікативна здатність (здатність спілкуватися). Цю здатність взагалі має кожна людина, але виражена вона буває по-різному. Низький рівень комунікативності педагога руйнує середовище професійної діяльності, створює бар'єри, що перешкоджають взаємодії зі студентами.

Опанувати спілкуванням здатен кожен викладач. Для цього необхідна тривала, цілеспрямована, систематична робота над собою. Для оволодіння спілкуванням потрібні певні знання і психологічний тренінг. Головний шлях оволодіння спілкуванням – самоосвіта.

Отже, саме завдяки ефективному педагогічному спілкуванню створюється сприятлива атмосфера для позитивних змін особистості викладача; розвитку особистості студента, оволодіння ним знаннями й уміннями, необхідними для становлення майбутнього фахівця.

Література

1. Мешко, Г.М. Вступ до педагогічної професії [Текст] : Навч. посіб. / Г.М. Мешко. - К. : Академвидав, 2010. - 200 с.
2. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія професійної комунікації [Текст] : Навчальний посібник / Л.Е. Орбан-Лембрик - Чернівці : Книги - XXI, 2010. - 528 с.
3. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи [Текст] : Навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.Л. Ортинський. - К. : Центр учбової літератури, 2009. - 472 с.
4. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи [Текст] : Навч. посіб. / Т.І. Туркот. - К. : Кондор, 2011. - 628 с.

Надійшла до редакції 09.12.2015